

Det kongelige Landbruks og matdepartement
postmottak@lmd.dep.no

Oslo, 1. september 2022

Deres ref: 22/542-3
Vår ref: 22-138

Innspill til regjeringens arbeid med ny dyrevelferdsmelding

Animalia setter pris på invitasjonen til å komme med innspill til regjeringens arbeid med ny dyrevelferdsmelding.

1. Definisjon av dyrevelferd

Definisjonen av dyrevelferd, og forståelsen av hvilke forhold og perspektiver som inngår, har vært i utvikling parallelt med utviklingen av dyrevelferd som fag. Stortingsmeldingen må avspeile dette. Vi vil peke på livskvalitetsperspektivet, som fokuserer på at god dyrevelferd oppnås når dyr opplever å ha et liv verdt å leve, der risikoen for negative opplevelser reduseres og mulighetene for positive opplevelser økes, som en oppdatert og operativ definisjon (Mellor 2020). Denne tilnærmingen rommer også en helhetlig forståelse av alle forhold som må ivaretas for å sikre god velferd og trekker dermed også linjene tilbake til den oppdaterte forståelsen av de fem friheter (Webster 2016). Denne definisjonen gir samtidig grunnlaget for å vurdere hvorfor det i noen produksjoner og dyregrupper er mulig å oppnå bedre velferd i et kontrollert og tilrettelagt husdyrrom enn ved utedrift.

Figure 1. The 1994 Five Domains Model, redrawn from Reference [1].

2. En vitenskapelig og kunnskapsbasert inngang

Det er avgjørende at dyrevelferdsmeldingen har en vitenskapelig inngang og bygger på oppdatert kunnskap om dyrevelferd og dyrs behov. Den bør også anerkjenne samspillet med alle andre fagfelt som har betydning for utviklingen på området. Det innebærer oppdatert kunnskap innen et vidt spekter av fag, fra generell agronomi til veterinærmedisin og økonomi.

3. Målkonflikter mellom dyrevelferd andre sentrale samfunns mål

Flere av løsningene som lanseres i samfunnsdebatten om dyrevelferd vil innebære en betydelig ekstensivering av produksjonen. FAO, FNs organisasjon for mat og landbruk, peker på behovet for økt matproduksjon globalt for å møte behovet fra en økende befolkning og at bærekraftig intensivering er en viktig forutsetning for å lykkes med dette. En generell ekstensivering vil innebære økt ressurs- og arealbruk og økte klimagassutslipp for å oppnå samme produksjon, eller alternativt redusert nasjonalproduksjon med derav følgende redusert selvforsyning og matsikkerhet. Andre endringer som foreslås i dyrevelferdsdebatten innebærer redusert biosikkerhet og økt eksponering for smittestoffer og dermed risiko for dårligere dyrehelse og matsikkerhet. Dette vil også medføre økt bruk av antibiotika og andre medikamenter og risiko for utvikling av resistens. Meldingen må erkjenne disse målkonfliktene og belyse disse på et kunnskapsbasert og vitenskapelig grunnlag.

4. Status for dyrevelferd i Norge i dag

Stortingets bakgrunn for å etterspørre en stortingsmelding om dyrevelferd, og delvis også regjeringens bakgrunn for å varsle en melding i forkant av stortingets behandling, virker å være en forståelse av at det er behov for store endringer på området. Selv om det de siste åra har vært mye oppmerksomhet om tilfeller av dårlig dyrevelferd og uakseptabel behandling av dyr i enkelte besetninger, er det viktig at meldingen tar et bredere utgangspunkt enn det. Utviklingen i velferd for norske husdyr har over tid vært positiv, og sammenlignet med de fleste andre land prioriteres dyrevelferd høyt, noe blant annet overordnede indikatorer som dødelighet i produksjon illustrerer. Viser til kap. 3 «Fra vern mot vold til et liv verdt å leve»: [Forvaltning av dyrevelferd i Norge: Hvordan få lovverk til å virke? | HTML Full Text | Nordic Open Access Scholarly Publishing](#)

I Norge har vi mange konkrete eksempler på at vi ligger foran andre land når det gjelder arbeid med dyrevelferd.

For den nasjonale volumproduksjonen på fjørfe har norsk regelverk krav om lavere dyretetthet (maks 36 kg/m²) enn EU-regelverket (maks 42 kg/m²). I tillegg er det dokumentasjon og transparens for helse- og dyrevelferdsindikatorer, noe som er unikt i verden, så vidt oss bekjent. EU har selv pekt på manglende oppslutning til kyllingdirektivet og rapportering av dyrevelferdsindikatorer. Et eksempel på slik åpenhet og rapportering er tråputeregistreringer som foretas på alle slaktede flokker, der den nasjonale statistikken deles offentlig via den årlige rapporten Kjøttets tilstand. Manglende rapportering og offentliggjøring av nasjonale resultater gjør det vanskelig å foreta kvalitative sammenligninger av helse- og velferdsindikatorer mellom

Norge og andre land. Et annet eksempel på forskjeller mellom Norge og andre land er at alle norske slaktekyllingbesetninger bruker miljøberikelser, noe som er dokumentert positivt for dyras velferd. I Norge har det også vært gjort en stor og viktig jobb for å fase ut bruk av forebyggende bruk av ionofor-polyeterantibiotika («ionoforer») i fôr til slaktekylling. Dette er unikt i verdenssammenheng. Det har blitt forbudt i flere land å bruke antibiotika i subterapeutiske doser for å fremme tilvekst hos slaktekylling, men ionofor--polyeterantibiotika brukes fortsatt i stort omfang i de fleste land (Granstad, 2021).

Norge har som eneste land i verden krav om at hanngriser skal kastreres av veterinær med bruk av lokalbedøvelse og langtidsvirkende smertestillende legemiddel. Selv om kastrering i prinsippet er forbudt i EU, håndheves ikke forbudet. Halekupering har vært forbudt siden Norge fikk sin første dyrevernlav i 1935. I EU kuperes halen på de aller fleste griser, selv om rutinemessig halekupering nå er forbudt. I år 2000 ble det i Norge påbudt at alle purker skulle gå løse i hele drektighetstiden, altså forbud mot fiksering. Senere ble det presisert at purkene også skal gå løse i fødebingen sammen med smågrisene sine. Purker i norske svinebesetninger er nå løse i hele produksjonssyklusen. Fiksering skal kun være unntaksvis, kortvarig og er regulert i forskrift om hold av svin. I EU er det ikke krav om at purker skal gå løse hele livet. De fikseres ofte både i fødebingen og i perioden etter avvenning. Det er per nå anledning til rutinemessig å fikse ungpurker fra bedekning til fire uker etter bedekning og purker fra avvenning til fire uker etter bedekning. Fiksering i fødebinge er ikke spesifikt omtalt, og det er derfor anledning til rutinemessig å fikse purker i fødebingen i det som kalles «individual crates». I Norge skal alle purker tildeles nok redebyggingsmateriale for å få tilfredsstilt sitt behov for redebygging minimum 3 døgn før forventet grising. I EU er det kun krav om redebyggingsmateriale dersom systemet for gjødselhåndtering takler det. Dette brukes derfor i svært liten grad i fullspaltebinger med fiksering. I motsetning til i Norge, er det ikke krav om å bruke strø i EU. I EU er det heller ingen spesifikke krav til gulv i fødebinge. Det er altså anledning til å ha fullspaltegulv i fødebinge uten krav til strø eller annet underlag. Også hos gris er minstekravet til areal i EU mindre enn det norske (80-85 %). I tillegg er minstekravene til lys lavere (40 lux i 8 timer vs. 75 lux i 8 timer), samt at maksgrænse for varig støy er høyere (85 dB vs. 65 dB). De ulike landene kan velge å ha andre regler i tillegg, men dette inneholder minstekravene i det felles EU-direktivet som spesifikt regulerer krav til dyrevelferd hos gris (*COUNCIL DIRECTIVE 2008/120/EC laying down minimum standards for the protection of pigs*).

Norske storfe er fri for mange sykdommer som er vanlig i andre land (f.eks. BVD) samt at vi har lav forekomst av en del utbredte lidelser (f.eks. halthet). Det er nylig (1.1.2022) iverksatt velferdsprogram for storfe (DVP storfe) for en systematisk forbedring av velferden. Foreløpige tall fra DVP storfe viser at 85 % av besetningene som har gjennomført besøk har velferd fremmende tiltak ut over forskriftskravene. Det er et mål å stimulere til økt bruk av miljøberikelse, da det gir økt mulighet for naturlig atferd, frihet til aktivisering, egenpleie, lek, mindre stereotypisk atferd og mulighet for å dekke sugebehovet.

Halekupering av lam er forbudt i Norge, mens det i mange land er vanlig å bruke strikk på nyfødte lam som kuperingsmetode. Dette gjøres uten bruk av smertelindring. Kastrering av

værlam i Norge er kun tillatt på grunnlag av medisinsk indikasjon, mens det i mange land gjennomføres rutinemessig og uten smertelindring. Videre er dyrevelferdsprogram for sau under utvikling, med velferdsbesøk og kompetanseheving i form av kurs for produsenter som basiselementer.

5. Betydningen av og satsing på kompetanse som virkemiddel for bedre dyrevelferd

Produsenten og andre som stiller dyrs kompetanse om og holdning til dyr er den viktigste enkeltfaktoren for dyrs velferd. Systematisk satsing på kompetanse og formelle krav om utdanning og jevnlig kompetansepåfyll er derfor et av de viktigste generelle tiltakene som bør prioriteres for å videreutvikle norsk dyrevelferd. Grensen for driftsomsfang som utløser slike krav bør generelt settes relativt lavt. Gruppen av små produsenter der husdyrholdet ofte har begrenset næringsmessig betydning er svært heterogen, og den utgjør både blant saueprodusenter, slaktegrisprodusenter og fjørfeholdere en tallmessig stor gruppe. I disse gruppene er kompetansen svært varierende. Det er derfor viktig at kompetansekravene som etableres også omfatter disse. Utviklingen på dyrevelferdsområdet, både i kunnskap om dyrs behov, formelle krav til hold av dyr og samfunnets syn på dyr og dyrehold, gjør at kompetansekravet også bør inneholde krav til jevnlig etterutdanning.

Privatpraktiserende veterinærer er ofte den enkelte bondes nærmeste rådgiver og samarbeidspart på dyrevelferdsområdet - en rolle som forsterkes av innføringen av dyrevelferdsprogrammer. Det bør derfor også for veterinærer som driver produksjonsdyrpraksis, og for Mattilsynets personell som driver praktisk tilsyn i husdyrproduksjon, innføres formelle krav til jevnlig etterutdanning om dyrevelferd. For avtaleveterinærer i dyrevelferdsprogrammene er dette i ferd med å fases inn.

Dårlig psykisk helse, ofte i kombinasjon med ulike livskriser, er en vesentlig årsaksfaktor i de fleste tilfeller av total skjøtselsvikt – ofte kalt dyretragedier. Økt kunnskap om disse sammenhengene, og hvordan de kan avdekkes og bør følges opp, må inngå i kompetansemålet for de obligatoriske kurstilbudene som bør innføres til både produsenter og veterinærer.

6. God dyrehelse - en forutsetning for god velferd

God dyrehelse er en av flere viktige forutsetninger for god dyrevelferd. Gjennom målretta og systematisk arbeid gjennom mange tiår er forekomsten av alvorlig smittsomme sykdommer i Norge svært lav. Smittsom saueskabb ble f.eks. utryddet allerede i 1894. Forekomsten er lav både når det gjelder hvilke sykdommer som påvises her i landet og utbredelsen av de sykdommene som er til stede.

De alvorlig smittsomme sykdommene (liste 1 og 2) gir alvorlig nedsatt dyrevelferd om de får etablere seg i populasjonene, i tillegg til at de gir redusert produksjon og dårlig økonomi. Både næring og forvaltning har tradisjonelt brukt store ressurser på å forebygge, overvåke og bekjempe smitte, men det er en reell risiko for at ulike beslutningstakere nå tar god dyrehelse for gitt og ikke setter av nok ressurser. En felles nasjonal strategi for dyrehelse, [Nasjonal](#)

[strategi for landdyrhelse 2020-2025 \(mattilsynet.no\)](https://mattilsynet.no), peker også på viktigheten av ikke å ta fortsatt god dyrehelse som en selvfølge. Strategien fremhever forøvrig betydningen av samarbeid mellom forvaltning, kunnskapsinstitusjoner, næring og praktiserende veterinærer.

Det ligger også økt risiko som følge av klimaendringer og globalisering kombinert med nylige lovendringer fra EU (AHL – Animal Health Law) som vi foreløpig ikke ser alle konsekvenser av. Prinsippet om fri flyt av bl.a. varer og levende dyr med økt mulighet for import gir økt risiko for at smittestoffer følger med. I sum gir endringene i trusselbildet, med nye sykdommer i våre nærområder, klimaendringer og den uforutsigbarheten som innfasingen av ny dyrehesellovgiving i EU foreløpig har skapt, en betydelig risiko for dårligere dyrehelse. Dyrehelse er derfor det elementet ved dyrevelferd det er størst fare for at vil kunne gå i feil retning de kommende åra dersom det ikke iverksettes tiltak.

Husdyrnæringa i Norge har valgt å samordne sin innsats på dyrehelse og dyrevelferd gjennom felles, generiske helsetjenester. De ulike helsetjenestene har vært sentrale i å initiere og gjennomføre flere saneringsprosjekter, som f.eks. BVD hos storfe, svineskabb og smittsom grisehoste, fotråte hos sau og sykdommene CAE, paratuberkulose og byllesjuka hos geit. Dette har spart norske husdyr for lidelser som hhv. svake og dødfødte dyr, intens kløe, hoste og nedsatt tilvekst, halthet, ledd- og jurbetennelser, avmagring og byller. Helsetjenestene er også sentrale i å forebygge og bekjempe andre sykdommer, samt å etablere og drifte dyrevelferdsprogrammene i husdyrbæringa.

Dyrevelferdsmeldingen bør belyse betydningen av dyrehelse for god dyrevelferd og ikke minst viktigheten av tilstrekkelige ressurser og prioritering i forvaltning og næring for å bevare og ytterligere forbedre norsk dyrehelse.

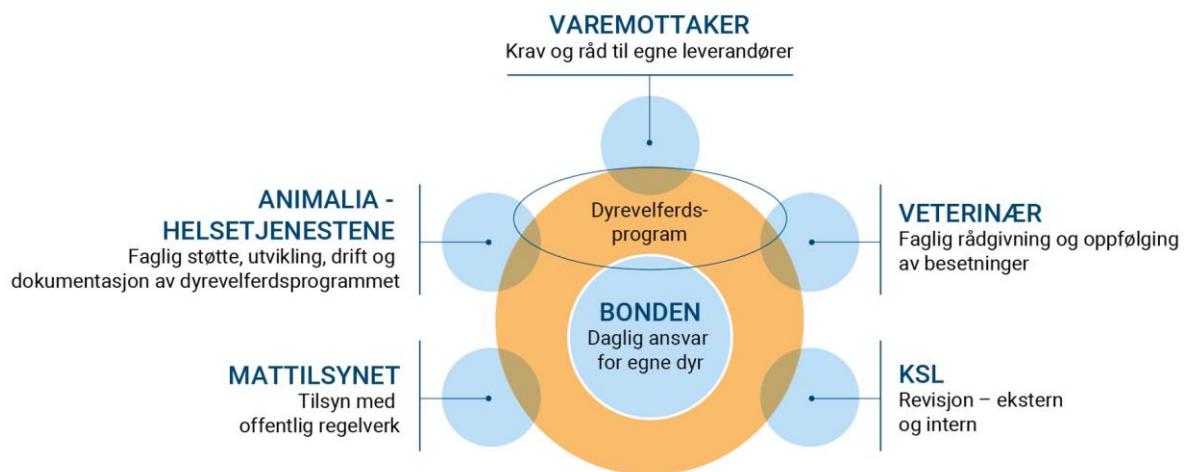
7. Veterinærdekning

En viktig forutsetning for god dyrevelferd er at syke dyr blir undersøkt og evt. behandlet av veterinær. Det er også viktig med tilgang på effektive diagnostiske verktøy og analyser, inkludert obduksjon. Tilstrekkelig veterinærkapasitet mangler både på dagtid og under vakt i deler av landet. Det er av stor betydning at dette forholdet utredes i dyrevelferdsmeldingen og at effektive tiltak for å bedre situasjonen beskrives.

8. Dyrevelferdsprogrammene

En samlet husdyrnæring har gått sammen for å innfase dyrevelferdsprogrammer i alle produksjoner. Det overordnede målet er å sikre systematisk arbeid for bedre velferd og felles dokumentasjon av velferd i alle besetninger. Obligatorisk rådgivning med veterinær med identifisering av forbedringstiltak, kompetansehevende tiltak, dyrebaserte indikatorer og revisjon av oppfølgingen gjennom KSL er viktige elementer i alle programmene. Ulike økonomiske insitament sikrer oppslutning om programmene blant alle besetninger som har en størrelse som gjør at de skal være inkludert. Dyrevelferdsprogrammene er næringas eget initiativ, men

etter en etablerings- og innføringsfase har krav til deltakelse i et dyrevelferdsprogram anerkjent av Mattilsynet blitt forskriftsfestet. Dette er et viktig tiltak for ytterligere å sikre oppslutning om programmene, men det er samtidig viktig at husdyrnæringas eierskap til programmene beholdes. Programmene bygger på en tydelig rolle- og ansvarsdeling mellom produsent, praktiserende veterinær, varemottaker og Mattilsynet som illustrert i figuren under. Programmene skal sikre videreutvikling av dyrevelferdsarbeidet i alle besetninger og en grunnleggende forståelse og aksept for betydningen av dyrevelferd utover offentlige krav. Resultatene i dyrevelferdsprogrammet for kylling, som har vært i drift siden 2013, viser at dyrevelferdsprogrammene kan være et svært effektivt verktøy for bedre velferd. Det viser blant annet forbedringen i tråputesår fra oppstartsåret 2013, da 91 % av flokkende hadde lav forekomst av tråputesår, til 2020, da 98 % av flokkene hadde lav forekomst av tråputesår.

Figuren viser relevante aktørers roller og ansvar i dyrevelferdsprogrammene.

Dyrevelferdsprogrammene skal jevnlig revideres og videreutvikles. Programmet for kylling, som er det eldste, har flere ganger blitt utvidet og revidert. Målsettingen er at dette mønsteret skal følges for alle programmer.

Deltakelse og resultater i programmene dokumenteres i egne fagsystemer med tilhørende database. Disse databasene er et godt utgangspunkt for en bedre oversikt og dokumentasjon av dyrevelferd på nasjonalt nivå både ved å vise utvikling over tid og for å identifisere forbedrings- eller risikoområder. Samtidig er den enkelte produsents eierskap til data fra egen besetning et grunnleggende premiss for at dyrevelferdsprogrammene skal være effektive forbedringsverktøy i den enkelte besetning.

9. Utedrift

Krav om mer utehold i alle produksjoner er en del av den pågående dyrevelferdsdebatten. En grunnleggende forståelse av forskjellene mellom, forutsetningene for og konsekvensene av utedrift for ulike arter og produksjoner mangler i denne debatten. Meldingen må gå inn på

dette. Vi vil her kort beskrive noen grunnleggende forhold rundt egnethet for utedrift hos ulike dyrearter. Drøvtyggere med utviklet vomfunksjon (over 3-4 ukers alder) har høy energiomsetning og er generelt mer robuste for lave temperaturer enn enmaga dyr. Eksempelvis tas det i saueholdet hensyn til været når små lam (funksjonelt enmaga) slippes på beite, og lamminga er tilpasset lokale klimatiske forhold. Eldre dyr er langt mer robuste, og ull har i tillegg gode isolerende egenskaper. Tilsvarende er mosjonskrav for storfe knyttet opp mot beitesesongen. Et annet forhold av betydning er parasitter. Ved tradisjonelt utmarksbeite er parasitter et håndterlig problem hos både småfe og storfe primært pga. lav dyretetthet, mens utvikling av resistens mot parasittmidler øker når utsatte dyregrupper i stor grad går på innmarksbeite. Tilsvarende vil parasitter kunne utgjøre et større problem ved utedrift hos svin som ikke vil kunne tilbys utmarksbeite med store arealer slik vi har tradisjon og muligheter for, særlig i saueholdet.

Risiko for spesifikke sjukdommer som høypatogen fugleinfluensa gjennom trekkfugler og afrikansk svinepest fra villsvin er vesentlig høyere ved utedrift. Det er per i dag ikke tilsvarende trusler for drøvtyggerne. Drøvtyggere er i tillegg beitedyr som i stor grad nyttiggjør seg gras og andre vekster, i motsetning til svin som i liten grad vil kunne livnære seg på det de finner ute. Svin krever store arealer, de er ingen landskapspleiere, men vil derimot ødelegge vegetasjonen i løpet av kort tid. Se for øvrig egne artikler om utedrift hos svin og fjørfe nevnt under de produksjonsspesifikke omtalene under.

10. Generelt om forutsetninger for større endringer

Hovedtrekkene i dagens holdforskrifter er fra 1990-tallet. Det er derfor behov for å gjennomgå disse på grunnlag av ny kunnskap både om dyrs behov og samfunnets krav til hold av dyr. Parallelt har det kommet ny teknologi som på flere områder kan brukes mer effektivt for bedre velferd. I tillegg er utviklingen i EUs regelverk på området en viktig rammebetingelse. Dyrevelferd skal fortsatt være et fortrinn for norsk husdyrhold, og et offentlig regelverk som bidrar til å beholde dette fortrinnet er et viktig verktøy. Samtidig er norske husdyrprodukter stadig mer konkurransutsatt i det norske markedet. Dette har store konsekvenser for det økonomiske handlingsrommet i alle deler av verdikjedene i norsk husdyrproduksjon. Selv om norske forbrukere er opptatt av dyrevelferd, er pris fortsatt den viktigste konkurransfaktoren. Dyrevelferdsreformer må derfor fases inn på en måte og i et tempo som sikrer at norsk husdyrproduksjon og norske husdyrprodukter ikke utkonkurreres av import. Nye tiltak i de ulike produksjonene vil ha svært ulike kostnader og potensielle konsekvenser. Noen tiltak vil kreve ytterligere forsknings- og utviklingsarbeid for å få kunnskap om hvilke konkrete løsninger som fungerer godt. Før en eventuell innfasing, må alle tiltak konsekvensutredes grundig. Innfasing av nye tiltak forutsetter en bærekraftig økonomi i produksjonen både i investerings- og driftsfasen. Basert på tidligere erfaringer fra innfasing av dyrevelferdsreformer, er det nødvendig både å sikre tilstrekkelige virkemidler for nødvendige investeringer, overgangsordninger og mekanismer som bidrar til at en stor andel dyreholdere gjennomfører en reform tidlig. Krav om å gjennomføre store investeringer fram i tid, og som det ikke er økonomisk grunnlag for, vil ellers lett føre til stopp i investeringer og utvikling hos mange i overgangsperioden, deretter opphør av drift når overgangsperioden er over.

11. Konkrete forhold i de enkelte produksjoner meldingen bør omhandle

På bakgrunn av kunnskapsutviklingen på dyrevelferdsområdet, og i noen tilfeller forhold som er særlig framme i samfunnsdebatten, vil Animalia peke på noen konkrete områder i hver produksjon som vi mener bør belyses i meldingen.

Innføring av eventuelle tiltak som følge av meldingsarbeidet innenfor de konkrete områdene vi lister her, må etter vår mening basere seg på forutsetningene vi har omtalt i punkt 10.

Svin

Areal

Norge er allerede blant de land som har strengest krav til areal for svin. Samtidig vet vi både at tilgjengelig areal er en viktig faktor for velferd og at større endringer i offentlige krav vil utløse betydelige investeringsbehov og kunne få store konsekvenser for besetningsstrukturen. Det er behov for mer forskning for økt kunnskap om tilgjengelig areal per gris i ulike driftsformer, behov og løsninger for de ulike aldersgruppene (spedgris, smågris, slaktegris, ungpurker, gjeldpurker, diende purker, råner), gruppestørrelser, bingeløsninger, samt at kvaliteten på arealet må vurderes (ulike innredningsløsninger, gjemmesteder, underlag, tilgjengelighet). Det er avgjørende hva som faktisk er tilgjengelig areal per gris og hvilken effekt ulike løsninger har for helse, velferd og atferd hos grisen. Fra fødsel til og med smågrisperioden er det også viktig å ta hensyn til mulighetene for å holde grisen i mest mulig stabile grupper. I dagens forskrift om hold av svin er minimumskrav til areal for ungpurker og purker avhengig av antall griser per bing. Dette prinsippet bør vurderes også for andre dyregrupper.

Fiksering i fødebinger

I dagens forskrift om hold av svin er det tillatt med unntaksvis og kortvarig fiksering i fødebinger. Svært mange besetninger fikserer ikke og har svært gode resultater med det. I dag bygges de fleste nye grisehus uten mulighet for fiksering i fødebinger. Meldingen bør belyse hvorvidt det skal innføres totalforbud mot fiksering i fødebinger inkludert krav om at nye fødebinger skal bygges uten mulighet for fiksering. I andre avdelinger, der purker holdes i grupper, er det viktig at de har steder hvor de kan trekke seg unna og få ro ved fôring eller fred fra andre purker i samme bing uavhengig av fôring. Disse skal ikke låses, og purkene bestemmer selv når de vil være i båsen. I dagens grisehus utgjør fang- og liggebåser et slikt fristed for en del griser. I tillegg er det, av dyrevelferdsmessige hensyn, viktig å beholde mulighet for kortvarig fiksering ved inseminering og medisinsk behandling.

Mykt liggeunderlag

Det er i dag krav om tørt liggeunderlag og bruk av strø, men ikke i et omfang som nødvendigvis gir mykt underlag. Mulige løsninger for liggeunderlag for purker og effekt på dyrevelferden bør belyses. Det er behov for å definere hva som menes med begrepet «mykt underlag», og det er behov for mer forskning for å få gode og gjennomførbare løsninger som har effekt på dyrevelferden.

Tilgang til grovfôr og miljøberikelse

I dag er det krav om rotemateriale til alle aldersgrupper av svin og fiberrikt fôr til purker og råner. Fiberrikt fôr har gunstig effekt på magehelse og sysselsetting. Fiberrikt fôr er i forskriften i dag definert som «høy, halm eller annet fôr med høyt fiberinnhold» uten tanke på næringsverdi for grisen. Krav om tilgang til grovfôr til alle aldersgrupper bør vurderes. Det er behov for mer forskning for å kunne utrede hvilken effekt grovfôr vil ha på helse og velferd i ulike/alle aldersgrupper, effekt av ulike typer grovfôr, samt hvordan dette kan løses i forskjellige driftsformer.

Kastrasjon

Å slippe kastrasjon av spedgris vil være gunstig både for grisen og bonden. På den annen side vil oppdrett av intakte råner medføre nye utfordringer knyttet til råneatferd (slåssing, rangkamper) spesielt mot slutten av slaktegrisperioden, samt utfordringer med omsetning av kjøtt med ranelukt og -smak. Det er i prinsippet vedtatt et forbud mot kirurgisk kastrering av gris her i landet, men iverksetting av forbudet er foreløpig utsatt i påvente av gode alternativer som både ivaretar dyrevelferd og kjøttkvalitet. Erfaringene med metoden som nå er forskriftsfestet er samtidig gode. Det er i mange år blitt arbeidet med gode alternativer til kirurgisk kastrasjon. En rekke FoU-prosjekter er blitt gjennomført uten å komme til gjennomførbare og effektive løsninger. Vaksine for immunkastrering av svin har nå vært tilgjengelig i Europa i mer enn 10 år. På tross av dette har metoden fått begrenset utbredelse i Europa. Dette illustrerer at også denne metoden er forbundet med utfordringer. Norske erfaringer tilsier blant annet at fullskala innfasing av immunkastrering forutsetter at dette kombineres med sikker identifisering av slakt der immunkastrering ikke har hatt effekt dersom kjøttkvaliteten skal sikres.

Utegang for gris

Stortinget har presisert at spørsmålet om tilgang til utearealer skal behandles i meldingen. Utedrift av gris kan omfatte et vidt spekter av driftsformer. Det kan være tilgang til ulike «balkong-løsninger» fra innendørs binger brukt bare i sommerhalvåret for dyregrupper som har gode forutsetninger for å være ute, til helårs frilandsdrift for alle dyregrupper. Konsekvenser for dyrevelferd og andre forhold varierer sterkt avhengig av formen for utedrift. Dette er utdypet på animalia.no i artikkelen [“Utegang for gris”](#)

Fjørfe

Fjørfeproduksjon innbefatter mange ulike produksjoner, trinn i prosessene, driftsformer, arter og hybrider. Følgende felles faktorer på tvers av de ulike fjørfeproduksjonene bør belyses nærmere:

Miljøberikelser

Ulike miljøberikelser er i dag bransjestandard i flere av fjørfeproduksjonene. Bruk av tiltaket i alle produksjoner vil bidra til bedre velferd. En miljøberikelse er et element eller en gjenstand, som settes inn i huset for å imøtekomme dyrenes atferdsbehov for å øke aktiviteten og stimulere til ulike atferder. Eksempler på dette er hakkestein, torvbad, høy-/halmballer,

høynett, kråssestein, ulike leker mm. Studier har vist at tilgang på gode miljøberikelser har en rekke målbare positive effekter som forbedret beinholdning gjennom økt aktivitet, færre tråputeskader, redusert forekomst av skadelig fjørhacking, mindre fryktsomhet og økt forekomst av ønsket aktivitet som strøbading, lek og utforskning. Dermed vil en biologisk relevant miljøberikelse gi bedre dyrevelferd gjennom en bedret biologisk funksjon og friskere dyr, imøtekomme atferdsbehov og økt trivsel.

Tetthet/arealkrav

Tetthet (kg dyr/arealenhet) er en av de viktigste faktorene for dyrevelferd hos fjørfe. Høy tetthet øker smittetrykk og stress og reduserer muligheten for å utøve naturlig atferd. I tillegg øker utfordringene med å opprettholde et godt inneliv (luft og strø). Det er behov for å belyse tetthet i de ulike fjørfeproduksjonene og foreta en samlet vurdering av ulike hensyn.

Utegang

Det er en lav andel av fjørfe som i dag har adgang til uteareal. Men også for fjørfeproduksjonene er det en økende forventning i samfunnsdebatten på dette området. Når det gjelder utegang er det mange faktorer som må tas med i vurderingen. Disse er spesielt knyttet til biosikkerhet, klima og mattrygghet. Spesielt for fjørfe er det at høypatogen fugleinfluensa (liste 1-sjukdom) nå stadig påvises i villfuglbestanden i Norge. Dette utgjør nå en konstant trussel mot den norske fjørfeproduksjonen når det gjelder smitterisiko og dyrevelferd. Det har de siste to årene vært gjentatte perioder med portforbud pga. risiko for smitte fra ville fugler. Ved en videre utredning av utedrift hos fjørfe er det sentralt å ta med i vurderingene hvorvidt og eventuelt hvordan dette kan gjennomføres med en akseptabel smitterisiko.

Viser for øvrig til [artikkel på animalia.no om utegang for fjørfe](https://animalia.no/om-utegang-for-fjorfe)

Lys

Det er behov for mer forskning for å øke kompetansen på dette området. Det er viktig å dokumentere hvilken effekt ulike varianter av lys har på dyrevelferden til ulike arter og ved ulike driftsformer (forskjell på kunstig vs. naturlig lys, naturlig lys vs. lys med naturlig UV spekter etc).

Plukking og transport

Alle fjørfe må plukkes før de kan transporteres. Plukking er en kjent risikofaktor for skader og dødelighet. I dag plukkes fjørfe enten med maskin (deler av slaktekylling-populasjonen) eller manuelt (i to bein eller brystløft). Det er behov for mer kunnskap om ulike plukkemetoders betydning for fuglenes velferd.

Norske fjørfeslakterier er lokalisert i fjørfetette områder, slik at gjennomsnittlig transporttid til slakteri er kort sammenlignet med mange andre land. Det er også gjort mange tiltak for å bedre transport av slaktekylling, noe som har resultert i en stabilt lav transportdødelighet fra produksjonssted til slakteri. Men krav til annen transport av fjørfe bør belyses nærmere.

Bur

Prosesser i EU indikerer at spørsmålet om hold av høner i innredede bur vil komme opp. I dag er 6,2 % av norske verpehøner holdt i miljøinnredning/miljøbur. Dette tallet er kraftig redusert de siste årene, da denne andelen var 36 % for 5 år siden. Dagens miljøbur fungerer i hovedsak godt, men det er utfordringer med tildeling av strø i riktig mengde og av god kvalitet.

Avliving av daggamle kyllinger

I eggproduksjonen avlives tilnærmet alle hanekyllinger rett etter klekking. I tillegg utsorteres og avlives kyllinger som ikke er levedyktige rett etter klekking i alle fjørfeproduksjoner. Tradisjonelt har avlivingen skjedd ved maserasjon. Riktig utført og med vedlikeholdt utstyr medfører dette momentan død. Metoden er likevel i økende grad omdiskutert i samfunnsdebatten fordi den oppfattes som brutal. I stortingets vedtak om fremtidig stortingsmelding signaliseres et framtidig forbud mot maserasjon. Avliving med CO2 er et godkjent alternativ også for daggamle kyllinger, og flere norske rugerier har gått over eller er i ferd med å gå over til denne metoden. Samtidig er spørsmålet om avliving av hanekyllinger av verperaser for mange ikke primært et spørsmål om forsvarlig avlivingsmetode, men om det er etisk forsvarlig å systematisk avlive friske kyllinger etter klekking. I Frankrike, Italia og Tyskland er det vedtatt forbud mot utsortering og avliving av hanekyllinger på det grunnlaget, med den effekt at kyllingene transporteres ut av landet før avliving. Ulike metoder for å identifisere hanekyllinger tidlig i rugeprosessen er under utvikling. For utdyping av dette spørsmålet vises til artikkel på animalia.no: [Etiske og praktiske utfordringer i konsumeggproduksjonen - avliving av hanekyllinger \(animalia.no\)](#)

Storfe

Løsdrift for storfe blir et krav fra 2034, og dette er et krav som vil ha stor betydning for dyrevelferd i melkeproduksjonen. Fristen må ikke forskyves ytterligere. Løsdrift gir økt bevegelsesfrihet, mer naturlig atferd, generelt bedre helse og økt sosial interaksjon. Samtidig kan det gi enkelte helseutfordringer (kalvehelse, klauvhelse) og resultere i taperdyr i hierarkiet som får mindre tilgang til ressurser. Investeringsvirkemidler som øker takten i omstillingen til løsdrift og sikrer at alle bruksstørrelser har mulighet for denne omstillingen må ha høy prioritet.

Øvrige områder som bør belyses for storfe:

Mykt liggeunderlag til alle dyregrupper

I dag kan kviger og okser oppstalles på fullspalt eller bås med betongunderlag. Disse dyregruppene vil få bedre velferd gjennom å stille krav til mykt liggeunderlag i form av talle, liggebåser/liggepaller eller plast- eller gummibelegg på spaltene. Tiltaket krever ny kunnskap for å finne de mest hensiktsmessige og praktiske løsningene under forskjellige driftsforhold. Tiltaket vil for mange ha betydelige økonomiske konsekvenser og krever investeringsvirkemidler og overgangsordninger.

Tilgang til beite evt. luftegård for alle dyregrupper i en minimumsperiode

Okser og oppfôringsdyr vil få større mulighet til naturlig atferd, bevegelse og bedre dyrehelse gjennom redusert smittepress ved tilgang til beite eller luftegård. Okser er potensielt farlige, og beite for denne dyregruppa vil være svært krevende både med hensyn til HMS og krav til inngjerding. Et generelt beitekrav for okser vil sannsynligvis i praksis være en overgang til kastratproduksjon. Et beitekrav for alle dyregrupper må derfor også vurderes i det perspektivet.

Økt areal – særlig til dyr oppstallet i bing

Større areal for dyr oppstallet i bing vil gi mer bevegelsesfrihet, lavere dyretetthet, lavere smittepress, redusert stress og mindre aggressiv atferd. Arealkravet må ses i sammenheng både med spørsmålet om mykt liggeunderlag og krav om tilgang til beite eller luftegård for alle dyregrupper. Økte arealkrav vil generelt ha store økonomiske konsekvenser og potensielt store konsekvenser for besetningsstrukturen.

Ku og kalv-samvær

Samvær mellom ku og kalv i melkeproduksjonen tilrettelegger for naturlig atferd, økt trygghet og forsterkede bånd mellom ku og kalv. Det kan også ha noen positive helseeffekter. På den annen side observeres økt frustrasjon ved adskillelse. Samvær over en kort periode på få dager eller uker fører ofte til mer stress enn adskillelse direkte etter fødsel. Avhengig av forholdene, vil det kunne være økt risiko i form av større smittepress og påføring av skade fra andre kyr. Plassmangel kombinert med konsentrert kalving kan medføre at storfe er på beite i perioden både før, under og etter kalving. Det er utfordrende med tanke på tilsyn under selve kalvingen. Krav om samvær vil være svært krevende og kostbart å gjennomføre, særlig i båsfjøs. Det er behov for mer kunnskap gjennom forskning for å finne løsninger som er hensiktsmessige og gjennomførbare.

Sau

Arealkrav

I Norge er det ikke fastsatt spesifiserte arealkrav for sau i konvensjonell drift, mens det er arealkrav for økologisk drift på 1,5 m² per sau pluss 0,35 m² per lam. Sverige har krav både om liggeareal og totalareal. Innovasjon Norge har lenge brukt 1 m² som krav ved bygging, noe som er høyere enn standarden i mange eksisterende bygg.

Innføring av definerte minimumskrav til areal med tilstrekkelig plass per dyr vil ha betydning for velferden i innefôringsperioden. Eventuelle minimumskrav må fastsettes ut fra tilgjengelig kunnskap om sauens behov og gi tilstrekkelig plass også for store, høydrektige søyer med mange foster. Om det skal skilles på tung og lett rase må utredes nærmere. Arealkrav innebærer betydelig økte utgifter og forutsetter tiltak for å sikre en bærekraftig økonomi i produksjonen både i investerings- og driftsfasen.

Bruk av uteareal har positiv innvirkning på dyras helse og er en fin måte å sikre mosjon og mulighet til å utøve normalatferd. Bruk av luftegård eller lufting i perioder der det er mulig bør kunne tilfredsstille et eventuelt krav om mosjon/bevegelse utover minimum liggeareal. Sau er godt tilpasset lave temperaturer, men bruk av luftegård er ikke mulig for alle pga. klimaforhold og utforming av fjøs og uteområde. Det er aktuelt å utrede nærmere hvordan det kan stimuleres til økt bruk av uteareal og på hvilken måte luftegård eventuelt kan inngå som del av totalareal per sau.

Eteplassbredde og antall dyr per eteplass vil være tilleggsfaktorer som har betydning for velferden. Kunnskapsgrunnlaget er mangelfullt, og det bør legges til rette for forskning på både eteplassbredde og antall dyr per eteplass før det kan forskriftsfestes konkrete krav.

Krav til velferdsbinger for dyr med spesielle behov og lammegjemmer

Velferdsbinger til dyr med spesielle behov er viktig for dyrevelferden. Disse bør ha ekstra eteplasser, betydelig mer plass i bingen og mjukt underlag. Videre vil lammegjemmer i fellesbinger ha stor betydning for velferden til lammene. Dette gjelder særlig hvis sauene står inne en viss tid etter lamming.

Økt bruk av elektronisk sporing, droner og andre hjelpemidler som effektiviserer tilsyn og sanking av sau i utmark

Høye tap på utmarksbeite har lenge vært en av de største velferdsutfordringene i saueholdet, noe som er eller kan være til hinder for utnytting av utmarksbeiter til matproduksjon. Ansvar for tiltak for å redusere tapet ligger både hos saueneierne og hos offentlige myndigheter. Stimulering til økt bruk av hjelpemidler som eksempelvis elektronisk sporing og droner vil kunne bidra til å redusere tapene. Dette gjelder særlig i områder med høyt rovdyrpress.

Hensynet til vern av fredet rovvilt settes ofte så høyt at det gir store dyrevelferdsmessige konsekvenser for sauene. Det største enkeltproblemet i mange beiteområder er nettopp tap og skader som følge av fredet rovvilt. Nasjonalt tilsynsprosjekt 2007-2010 i regi av Mattilsynet viste liten sammenheng mellom stellfaktorer som dyreeier kan påvirke og dårlig velferd eller store tap på beite. Dette tyder på at det er eksterne forhold som påvirker tap utover det normale. Det er derfor behov for andre tiltak for å håndtere disse forholdene.

Videreutvikle system for kommunikasjon av rovviltdata slik at bonden kan iverksette tiltak til rett tid

Svært mange rovdyr er elektronisk overvåket (GPS-sporing). Å varsle til bønder når rovvilt går inn i deres områder vil være et enkelt og viktig tiltak som gjør at man utnytter eksisterende systemer. Det gjør bønder i stand til å sette i verk tiltak som intensivering av tilsyn m.m.

12. Dyrevelferd under transport og slakting

Transport til slakteri og bedøving og avlving er en kritisk fase for dyrevelferd i alle produksjoner. Norsk kjøttbransje har over år arbeidet systematisk for å forbedre og sikre denne fasen i verdikjeden. Selv om slakteristrukturen har vært og er i endring, har gjennomsnittlig transporttid holdt seg ganske konstant. Faglig er det stor enighet om at transportkvaliteten har langt større betydning for dyrevelferd enn transporttid innenfor de tidsintervallene som er relevante for transport til norske slakterier. Dyrets egnethet for transport, sjåførens kompetanse og teknisk kvalitet på utstyret er avgjørende faktorer for transportkvaliteten. Lav og over år gradvis redusert dødelighet under transport her i landet er et uttrykk for at systematisk arbeid med disse forholdene gir resultater.

Stortinget signaliserer i sitt vedtak om ny dyrevelferdsmelding et framtidig mål om forbud mot bedøving med CO₂. Selv om det de senere årene har kommet flere publikasjoner og rapporter som påpeker ulemper og risikofaktorer ved denne bedøvmingsmetoden, er CO₂-bedøving fortsatt anerkjent som beste praksis ved bedøving av svin og fjørfe. Ingen av hypotesene om alternative metoder som foreløpig er utprøvd eller lansert virker å kunne komme i bruk med færre ulemper eller risikofaktorer enn CO₂-bedøving. For nærmere drøfting av bedøvmelsesmetoder vises til artikkel om [bedøving og avlving av gris på slakteri på animalia.no](#)

13. Betydningen av brede avlsmål for dyrevelferd

Brede avlsmål som både ivaretar hensynet til produksjon, funksjonelle egenskaper og helse er en viktig forutsetning både for den gunstige helsesituasjonen og velferdsnivået i norsk husdyrnæring – og for den generelle utviklingen av en ressurseffektiv og bærekraftig husdyrproduksjon. Nye avlsmetoder som genomisk seleksjon og sterkere vektlegging av funksjonelle egenskaper og helse gir mulighet for at avlsarbeidet bidrar ytterligere til god velferd.

For storfe, svin, sau og geit gir nasjonalt avlsarbeid mulighet for å ivareta dette gjennom beslutninger i nasjonale avlsorganisasjoner. Norske avlsorganisasjoner har vektlagt helse og funksjonelle egenskaper tidligere og sterkere enn andre avlsorganisasjoner. Dette er nå et av deres fortrinn i det internasjonale markedet for husdyrgenetikk. Samtidig er dette markedet og aktørkartet på området i stadig endring. For norsk dyrevelferd er det strategisk viktig at vi beholder nasjonal avl som ivaretar brede avlsmål for alle husdyr vi i dag har nasjonal avl for.

Det er nå snart 30 år siden det nasjonale avlsarbeidet for fjørfe ble nedlagt fordi det norske avlsmaterialet ikke var konkurransedyktig – verken for produksjonsegenskaper eller funksjonelle egenskaper og helse. De norske verdikjedene for fjørfe er derfor i dag helt avhengig av et fåtall internasjonale leverandører av genetikk. Behovet for en bærekraftig avl med brede avlsmål som ivaretar både produksjon og helse må derfor følges opp ovenfor disse både med krav til vektlegging av egenskaper innenfor den enkelte hybrid og, i noen produksjoner, hvilke egenskaper som vektlegges ved valg av hybridtype. Dette er importørene og fjørfebransjens ansvar. For eksempel er det i kyllingproduksjon betydelige forskjeller i tilvekst og fôrutnyttelse mellom hybrider ut fra hvilken driftsform de er tilpasset. Samtidig har

flere studier vist at saktevoksende hybrider er mer aktive, viser flere positive atferdsuttrykk og har noe bedre helse enn mer hurtigvoksende hybrider. Vektlegging av disse forholdene må ses i sammenheng med den generelt gode helse- og velferdsstatusen i norsk slaktekyllingproduksjon.

13. Utviklingen av forvaltningen på området.

Det har over år vært uro rundt forvaltningen på dyrevelferdsområdet. Dette er dels et uttrykk for at samfunnsdebatten på området har blitt mer polarisert, dels er det et resultat av interne utfordringer i Mattilsynet. Det siste har kommet til uttrykk også i gjennomganger av organisasjonen. Et velfungerende Mattilsyn med bred oppslutning og tillit både blant dyreholdere og i samfunnet er viktig for utviklingen på dyrevelferdsområdet. På samme måte som for primærfaget dyrevelferd, må tilnærmingen til forvaltning være kunnskaps- og forskningsbasert. Resultatene fra det nylig avsluttede forskningsprosjektet Aniwel bør være et vesentlig kunnskapsgrunnlag ved utarbeidningen av stortingsmeldingen ([Forvaltning av dyrevelferd i Norge av Stig S. Gezelius \(Open Access\) | Cappelen Damm Undervisning](#)).

Det er avgjørende å videreføre et felles tilsyn for dyrehelse, dyrevelferd og mattrygghet både for å sikre en helhetlig forvaltning av disse områdene og for å bidra til en mest mulig effektiv ressursbruk for alle involverte aktører. Tvil om verdien av et helhetlig tilsyn, og krav om et eget tilsyn for dyrevelferd, er tilbakevendende tema i samfunnsdebatten. Derfor bør meldingen tydelig adressere denne problemstillingen. Forholdet mellom Mattilsynet som tilsynsmyndighet og politiet ordens- og påtalemyndighet er et annet tilbakevendende tema i samfunnsdebatten. Det er viktig med et godt samarbeid mellom Mattilsynet og politi i alvorlige dyrevelferdssaker, men debatten avdekker også at mange har et lite prinsipielt syn på forholdet mellom tilsynsmyndighet og politi i en rettsstat. Meldingen bør derfor også drøfte dette på dyrevelferdsområdet.

Animalia har mye kunnskap og kompetanse om helse og velferd hos norske husdyr. Vi kan ved behov bistå med ytterligere utdyping av forhold omtalt over og andre forhold knyttet til norsk husdyrproduksjon dersom ønskelig. Referanser kan ettersendes på forespørsel.

Med vennlig hilsen
ANIMALIA AS

Ola Nafstad (sign)

Ass. direktør - Fagdirektør - Husdyrproduksjon og dyrevelferd, bærekraftig produksjon og kosthold

Synnøve Vatn (sign)

Fagdirektør dyrehelse og beredskap